

W38

ICT

Римську історію ділимо на чотири періоди:

- I. Національне об'єднання Італії під проводом Риму. /753 - 266/
/Початки Риму, релігія, життя і звичаї старинних римлян, боротьба суспільних верств, опанування Італії/.
- II. Розвиток римської республіки /264-133/
/Пунійські війни, опанування західного та східного басейну Середземного моря - римські провінції/.
- III. Шороданські війни в Римі та упадок республіки /133 - 30/.
Внутрішні роздори-, Гракхи, Марк та Силія. Перший і другий тріумвірат./
- IV. Римське цесарство /30 до Хр.-476 по Хр.:/
Римське цесарство та життя в цесарському Римі, Август та його наслідники, поширення границь римського цесарства.-
Ванепад римської держави, християнство, упадок західного римського цесарства./

І С Т О Р І Я Р и м у .

Італія та її мешканці.

Італія — передущий із трьох південно-європейських півостровів. Від півночі гори Альпи відмежовують його від решти європейського континенту. Від сходу обливають моря: Адрієйське, та Йонське, а від заходу Тиренське та Лігурійське. Західне побережжя Італії краще розвинене від східного. Біля західного побережжя лежать також, побіч багатьох малих, три більші острови: Корсика, Сардинія і Сицилія.

Римляни ділили півострів на 2 частини: велику долину Паду з притоками на південь від Альп звали від її мешканців Галією /Галія цісальпіна/, а власний півострів, вздовж якого простягалось гірське пасмо Апеннінів, називали Італією. Границею була мала річка Рубікон, що вливається до Адрієйського моря. Долина Паду дуже урожайна. Також на західних узбіччях Апеннінів і в долинах Латіум, Етрурії та Кампанії удавалися збіжжя, росли виноградники, а згодом оливкові дерева, цитрини та інші південні овочі. В горах плекали худобу. На південь Італії на схід від гір Апеннінських простягається пустинна рівнина, Апулія.

Замешкували Італію різні невеликі племена. В долині Паду оселилися при кінці 5 століття до Хр. Галійці. На полудне від них жили Етруски — а відтак італіки у власному значінні,

тобто дві індоєвропейські групи: латинська /римська/ й умбрійська - сабельська /умбрійсько-самнітська/. Південна Італія ^{проецією} покрита була численними грецькими колоніями і тому Великою прозвана. Побіч Греків жило там багато дрібних автохтонних племен - а в західній частині Сицилії поселились фенікійські колоністи.

Початки Риму.

Місто Рим лежало в урожайній долині над сплавною рікою Тибром, якою транспортовано до моря збіжжя з внутрішніх частин краю. Невелике віддалення від моря /20 км./ причинилося до того, що Рим дуже скоро став один з важливіших торговельних міст. Базар /по римськи форум/ в долині поміж горами Палатином а Капітолем став осередком майбутнього міста - там гуртувалось торговельне та публичне життя. Згодом Рим розтягнувся на горби павентинський, капітолійський, квіринальський, вімінальський, есквілінський і целійський, тому і звано в старині Рим "містом на 7 горбах" /септімонтіум/. На Капітолі станула згодом величава святиня римського бога Юпітера - а на Палатині цісарські палати.

На північ простягалось поле Марсове, де відбувалися великі військові перегляди - військові і гімнастичні змагання. За переказом повстав Рим у 753 р. до Хр. Найдавніша історія Риму криється в історичнім сумерку.

Початкова історія Риму вяжеться з легендарними королями почавши від Ромуля, а скінчивши на Тарквінію Гордім, якого буцімто

510 р. до Хр. прогнано з Риму. В дійсності історія про 7 королів вигадана пізніше на те, щоб в'яснити повстання міста та його горожанських і релігійних установ. З певністю можна сказати лиш, що Рим у VI. ст. до Хр. знаходився під чужим, а саме етрусським пануванням, та що етрусський вплив на римську культуру та державу, був доволі сильний, а видно це по державних установах та назвах.

Король у Римі був найвищим жрецем, суддею та полководцем. Його владу обмежувала чимраз більше шляхта, аж врешті знесено королівство в Римі та заведено республіку. Місце короля задержав найвищий жрець в Римі /Понтифекс Максимус/, який складав жертви богам від всього римського народу.

Релігія римлян.

Римляни мали свою краєву релігію, творцем якої мав бути легендарний король Нума Помпілій. Як нарід пастирів та хліборобів почитали вони сили природи. Римський селянин молився до бога засівів Сатурна, до богині рільних плодів Церери, і до Фавна, бога худоби. Найвищим богом був Юпітер, бог неба і пан цілого світа. Кожен дім мав свої опікунчі божества, Ляри і Пенати. Були ще стародавні боги - Вертумн, Квірін та Янус.

Це були щиро римські боги /: - опісля в часах респ-блики, втираються в римську релігію щораз більше чужі, здебільша грецькі боги / ді ноненсідес/, культу, обряди та релігійні уявлення. Під впливом грецької літератури та мистецтва римські боги згеленізувалися, віддали свої імена грецьким богам - а деяких просто перейняли римляни з Греції /Аполлон, Бахх, Ескуляп/. Під кінець республіки стали втискатися до Риму чужоземні культу з Малої Азії, Єгипту та Орієнту.

Римляни почитали богів молитвами і жертвами та ставили їм святині і престоли. Римляни розуміли релігію як обов'язання, а саме люди мали складати приписані жертви, відмовляти відповідні молитви і закляття - але боги були зобов'язані давати за те людям, про що вони просили. Звідтіля і оходить назва на означення культу - по римськи "релігіо" /зобов'язання/. В Римі дуже скоро розвинулися колегії /гурти/ жреців, яких дуже шанували. Римляни вірили так як греки, що боги виявляють свою волю і допоможі якихсь явищ природи. Жреці - вішуні /авгури/ пізнавали волю богів з лету, крику та способу їди птиць. В тяжких часах лихоліть - шукали порятунку в "Сивільських книгах", які якимсь чудесним способом дістались в посідання королів і були переходовані в капітолінській святині.

Поміж колегіями жреців найбільшою почестью окружали Вестальки, дівчиці жрекині, які у святині богині Вести пильнували святого вогня - що символізував родинне вогнище всього римського

народу. Як весталка стрінула випадково на дорозі засудженого на смерть розбійника, якого ведено на страту - даровано йому кару смерті. Але тяжку кару понесила та весталка, яка не припиняла святаго вогнища. Її живу замуровувано.

ЖИТТЯ І ЗВИЧАЇ В СТАРИННОМУ РИМІ.

Римський дім.

Простий, як і життя старинних римлян, був їхній дім - подібний до інших італійських хліборобських осель. Вузьким коридором /вестібулум/ входилося до головної частини дому, званої атріум; світло до нього діставалося через отвір в даху /комплувіум/. Напроти комплівіум на підлозі находився басейн на дощеву воду, званий імплувіум. Тут, в атріум було і вогнище опікунчих богів дому, Пенатів, та домашній жертвник. На стінах висіли воскові маски предків з відзнаками їхніх урядів. В дальшій частині поширювалося атріум на обох крилах аж до задньої стіни, це тв. але. В передній частині з обох сторін атріум находилися кімнати - спальні - т.зв. кубікуля. В задній частині відділена заслоною находилася кімната пана дому - таблінум. У пізніших часах повстали з тих простих селянських хат величаві доми - палати римських багатіїв т.зв. інзіле. Дім складався з трьох частин: 1/ атріум з кубікулями і але - у якому на місце звичайного басейну находився чудовий водо-

грай - стіни і дозівка викладані мармуром і камінними взористими плитами, стіни прикрашені мальовилами, мозайками та різьбами. 2/ друга частина дому, це кімнати господаря - його кабінет, бібліотека тощо. 3/ третя частина дому, перестілієм, це чудовий город з водограями, пальмами і кипарисами - довкола оточений ганком на прекрасних колісках. По обох боках городу і в його глибині знаходилися приміщення для невольників, служби, комори з домашніми запасами, елементарно стайні. Цілий дім оточений від зовні муром, творив замкнену для себе цілість.

Римська одяга.

Вдома і при праці одягався римлянин в туніку, коротка. сорочку без рукавів/ що сягала нижче колін, яку при виході з дому піддержував поясом. При публичних виступах одягав на туніку т.зв. тогу, білу вовняну матерію, яка в гарно уложених фалдах прикривала цілу постать.

Жінки одягали на туніку широкую складану одіж, що сягала до стіп, /підтримував її пояс/ і називалась вона столя. Верхня жіноча одяга подібна до головної тоги, звалась п а л л я. І чоловіки і жінки носили на ногах сандали прикріплені до ноги ремнями, а також черевики.

Родинні відносини.

Чоловік мав в родині нічим необмежене право, він був найвищим суддею дружини, дітей і челяді. Він управляв в невольниками ріллю, займався промислом і торгівлею. Найвищою його почесною була служба для батьківщини. Побідний вождь відбував величавий тріумфальний похід, по якому повертав знову в ряди співгромадян. Римлянка була у своїх правах дуже обмежена. Вона була під владою свого чоловіка. Одиноким її вплив був на виховання дітей /Корнелія мати Гракхів/.

Найдавніші форми подружжя в Римі були шлюб або купівля нареченої. На цю останню форму подружжя вказують ще залишки з пізніших часів, а саме наречений при заручинах з дуже молодою нареченою давав за неї родичам гроші або перстень, який наречена носила на 4-тому пальці лівої руки. Наречених призначували батьки. Деколи батько дозволяв синові на свій вільний вибір, але ніколи цього дозволу не давав дочці. В той час подружжя було свято дотримуване, розводів майже не стрічалось. Домом порядкувала жінка. Вона прала і прала одяг і приділяла роботу дітям і челяді. Вона не була замкнена в домі. На публичних місцях оказувано жінкам римським т.зв. матронам, велику пошану, пр. Вестальки.

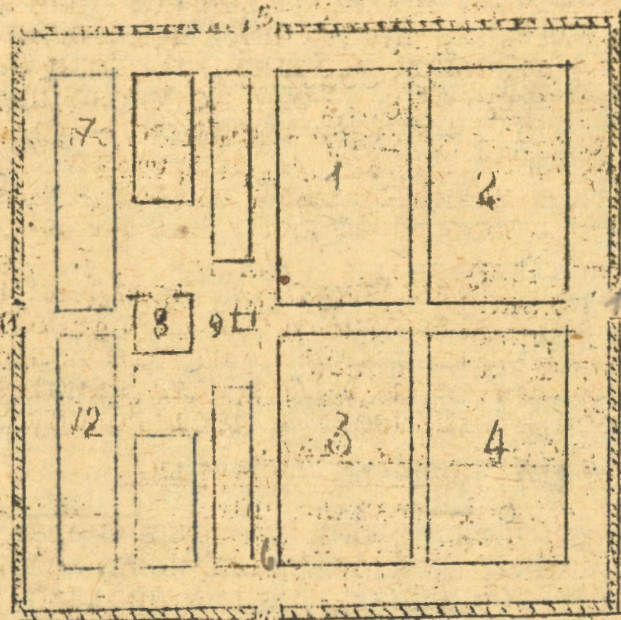
Виховання дітей належало до родичів. В давніх часах виховувало дітей в карності та пошануванні давніх римських простих і строгих звичаїв. Плекано у дітей добре виховання, відвагу, товариськість, релігійність, точне перестерігання старих прав та звичаїв та глибоку любов до батьківщини. Дівчат навчано вже

у батьківськiм домі повинування без застережень волі мужчини, та думати лиш про добро родини і дітей. Хлопців вчили : орудувати зброєю, їзди на коні, плавати та управляти поле, дівчат вчили прости, ткати і інших домашніх робіт. Вчителями були звичайно невільники, діти вчилися вдома або в приватних школах. Предметами науки було читання, писання й рахування; пізніше навчали хлопців та дівчат грецької мови так, що вони плинно володіли нею в слові і письмі.

Суспільний та державний лад в Римі.

Первісно римляни ділились на 3 племена /трибус/, кожна трибус мала 10 курій а кожна курія 10 родів. Цебто було 300 родів, яких представники формили зразу прибічну раду старших, т. зв. Сенат - дорадчий орган зразу при королях а згодом, за републики, при урядниках /консулях/. Члени римських родів називалися патриццї і тільки вони мали повні права. Брали участь у зборах патриццїв, на яких по прогнанні останнього короля і встановленні республіканського ладу 510 р. вибрано консулів і інших урядників. Могли вони бути жрецькими та урядниками - та повнили військову службу. За часів републики на чолі держави стояли вибрані на протяг одного року 2 найвищі урядники-консулі. Мали вони давню королівську владу. На публичних виступах перед ними ішло 12 урядовців, званих дикторами, які несли вязанку різок /фасцїс/ з топором, на знак, що консулі мають владу карати різками та смертю. У грізних для держави часах сенат призначував місто консулів одного чоловіка, який мав необмежену владу

ПЛАН РИМСЬКОГО ТАВОРУ

1,2,3,4 = Когортес легіонаріє, 5 = Порта декумана, 6 = Порта преторія, 7,12 = Авксілія, 8 = Преторіум, 9 = Ара, 10,11 = Порта прінціпаліс

на 6 місяців, звали його диктатором. Збори патриців за королів та в перших часах республіки не мали великого впливу на законодавство та заряд державою. Побіч патриців жили в Римі плебеї, що були також громадянами, але політичних прав вони не мали і з тієї причини не були військом зобов'язані. Вони займалися рільництвом, торгівлею та промислом. Тому що число патриців з причини частих воєн мало а плебеїв зростало - рішено і плебеїв покликувати до військової служби та допустити їх до політичних прав. Плебеї служили в легкозбройній піхоті, а патриції боролися в панцирах, озброєні тяжкою зброєю. Великі землевласники служили в кінноті.

Так, як в Атецах, людиність Риму була поділена на 5 маєткових класів і на засаді "більші обов'язки - більші права". Кожна класа ділилась на сотні /центурії/, кожна центурія мала один голос на Центуріяльних Зборах, але перша класа мала найбільше центурій і вищі класи були все в більшості в часі голосування.

/ Народні трибуни /494 рік/.

В наслідок давніх воєн плебеї ставали чимраз бідніші - Як вони йшли на війну, їхня рідня оставалась неуправлена. Дуже часто вороги кінчили засіви або злива. Навіть переможна війна не приносила їм ніякої користі, бо публічну рідню /агер публікус/, яку держава забирала переможеним, розділювали до ужиткування богами патриції поміж себе. Коли дрібний рільник на час не віддавав позичених грошей вкрителю, міг бути проданий в неволю.

Тому, що патриції не хотіли зрестися в користь плебеїв

своїх прав - не хотіли вони йти на війну. Загрожені патриції обіцяли піти назустріч плебеям. Коли однак побідно закінчено війну, патриції не хотіли виконати обіцянки. Тоді плебеї покинули Рим та перенеслись на "святую гору" /сецесія/. В Римі станула торгівля і всякий рух. Мененієві агриппі, що його вислали патриції в посольстві до плебеїв, удалось намовити їх до повороту, але під умовою, що плебеї одержать своїх урядників. В той спосіб вибороли собі плебеї своїх урядовців, Народних Трибунів, 495 р.. Мали вони велику владу - а саме - боронили плебеїв перед надужиттями урядників, мали право "вета" супроти законів і розпорядків, які були шкідливі для плебеїв. Могли прислухуватись нарадам сенату, а пізніше одержали також право голосу. Їхня особа була непокальна /сакросанкта/, а врешті мали вони право скликувати плебеїв в разі потреби на зібрання т.зв. трибунів.

Отже в Римі були три роди зібрань. Найдавніші Збори патриціїв, в яких брали участь лиш патриції т.зв. /комітія куріята/ Центуріяльні збори /комітія центуріята/ у яких брали участь патриції та плебеї. Голосували там центуріями. Плебейські збори - скликувані народними трибунами /комітія трибута/. З часом ці останні стали найважливішими.

Децемвіри.

Найбільше скаржились на несправедливість плебеї. В Римі судили на підставі старого, несписаного звичаєвого права. Тоді

зажадали народні трибуни зібрати і списати обов'язуючі права. Довго боронились проти цього патриції, врешті погодились і в р. 451 місто 2 консулів вибрало 10 людей /Децемвірі легібус скрібундіс/ які мали за завдання зібрати і списати обов'язуючі всіх права. Зібрані права вирито на 12 таблицях і поставлено на ринку /форум/ в Римі. Це був найстарший збірник римського права т. зв. "Праго 12-ти таблиць".

Боротьба з сусідами.

В часі тієї боротьби верств Рим весь час, впродовж V століття іноді в союзі з сусідніми містами, проводив війни з Етрусками та іншими мешканцями Латіум. Около 4 століття зламали врешті римляни перевагу етрусків та здобули їхнє місто Veї. 394

В тому також часі на апенінський півострів, до північної Італії під проводом їхнього начальника Бреннуса, вдерлися Галійці /кельтійського походження/. Вони побили слабих уже Етрусків та рушили на Рим. До вирішального бою прийшло над рікою Аллією /387/ римляни помимо завзятого опору потерпіли страшну поразку. Бреннус заняв і зруйнував Рим - остався з цілого міста лиш замок на Аппітоді. Сім місяців господарювали галійці в Римі, врешті вернули в свою, одержавши 1000 фунтів золота.

вели списки горожан, призначали їх до відповідних маєткових клас на підставі провіреного їхнього маєтково о стану та мали нагляд над обичайністю горожан. Звичайно вибирали цензорами бувших консулів, бо уважали цензорську працю за одну з найважливіших державних чинностей. Чотири едилі /два плебейські а два курій-ні/ сповняли поліційну службу в Римі. Вони дбали про лад і порядок в місті, наглядали над будівельними справами, та запро-вілянтування міста. До них також належало улаштування публичних забав /ігриш/. Завідували державною касою та взагалі фінансовими справами в Римі зразу два квестори. Однак їхнє число згодом з поширенням кола їхньої діяльності збільшилось. Квестори йшли також з військом в похід, бо вони виплачували війську за-служенину.

Також народні трибуни, котрих зразу вибирали для опіки над плебеями, згодом, з огляду на право вета, мали великий вплив на рі-шення сенату та на заряд державою. Уряд народних трибунів став одним з найважливіших. Всі Уряди були почесні, а тим самим без-платні. Вплив і значіння урядників, з причини їхньої однорічної тільки діяльності не були великі. Тим більшої ваги набирав сенат який по давньому складався з 300 членів. Назначував їх цензор, який вів сенаторські списки до смерті; - зокрема входили все до сенату вищі урядовці після свого урядування.

Сенат провадив заграничну політику та укладав державний бю-джет. Найважливішими стали тепер народні збори т.зв. комітія три-бута; - а давні збори патриціїв полагали свої родові справи.

трибуни народні великий вплив

Зрівняння верств 300

Як тільки Галійці залишили місто, боротьба верств розгоріла на нову. Остання війна та наїзд галів до тда зруйнувала плебеїв, які в наслідок того стали дуже незадоволені. З тієї причини зажадали вони допустити їх до уділу в користуванні державною ріллею, облегшення тягару податків а крім того доступу до всіх урядів - одним словом жадали повних громадянських прав.

Народні трибуни Ліціній і Секстій предложили і перевели жадання плебей і 366 р. дійшло до зрівняння в правах патріціїв з плебеями /т.зв. лекс Ліцінії Секстії/.

Секстій став першим плебейським консулом. З того часу один з консулів завжди був плебеєм.

/Новий державний лад./

Від часу зрівняння в правах станів в Римі всіх урядників вибирали Народні Збори. /Комітій трибута/ Урядування кожного урядника тривало один рік, лиш цензора вибрано на 5 років.

Оба консули в часі миру опіювали державу та були предсідниками сенату, а в часі війни вождями римської армії, хіба що в разі великої небезпеки назначувано диктатора - який обіймав найвищу владу в державі. Два Претори були найвищими суддями, завідували судами, та перестерігали закони. Цензори

Народні збори, на яких брали участь всі воєнно зобов'язані, горожане за новими порядками одержали важливі права. Вони рішали про війну та мир, ухвалювали закони, вибирали урядників та полагали вироки на підклики горожан в випадках смертної кари /провокація/.

Тепер весь народ римський, патриції і плебеї, творили одну об'єднану цілість.

Поєднані, роблячи та, овіяні любов'ю до батьківщини, працювали над тепер римляни над побільшенням могутності своєї держави та поширенням її границь. Вони одинокі показали здатність об'єднати під своїм провідом цілу Італію.

Об'єднання середньої та південної Італії.

Союз латинських міст у багатьох битвах стояв вірно по стороні Риму. Скоро однак сила Риму зростає до такої ступені, що латинські міста злякалися її та піднялися до війни проти римської переваги. Однак у двох битвах потерпіли вони поразку і тепер заключив Рим мир з кожним містом окремо, новий союз, на підставі якого кожне місто одержало окремі права. В майбутності були латинці найвірнішими товаришами зброї римлян.

Незабаром почалась війна з Самнітами за посідання Кампанії. Раз удалось Самнітам римське військо оточити в одному провалі. Консули, не маючи іншого виходу, погодилися на умови самнітів, а саме військо відпущено, але мусіло воно перейти під ярмо.

Сенат однак не погодився на такі понижуючі умови, відкинув їх та наказав вести війну далі. Самніти одержали поміч етрусків, але і римляни зєднали собі нових союзників. Впродовж 20- років велась війна зі змінним щастям. Коли самніти по короткім мирі в союзі з галлійцями підняли нову війну - римляни в рішачій битві під Сентіанум 295 р. побили їх на голову. Це пробували самніти, схоронившись у гори, кілька літ продовжувати боротьбу - але врешті погодились на мир на старих умовах. Рим оволодів Середньою Італією. Опанувавши середню Італію почали римляни поширювати свою владу чим раз більше на полудневу Італію. Це було дуже не на руку тамешнім грецьким містам. Передувсім Тарент боявся, щоб не стратив свого торговельного значіння. Причина до війни нашла ся скоро. Коли в Таренті обиджено римських послів, прийшло до війни. Тарент закликав на поміч Александра Великого, короля Епіру. Пирр. Пирр хоче погодився, бо мав свої власні плани на оці, а саме збудувати для себе в полудневій Італії грецьку державу. На чолі своєї знаменито уоруженої та вимуштрованої наємної армії відніс він кілька побід. Велику роль відіграли у тих битвах також боєві слони, яких римляни ще до того часу не бачили. Рівночасно потерпів в тих битвах Пирр так великі втрати /"Пиррова побіда"/, що сам запропонував сенатові мир. Однак сенат не погодився на мирові переговори та з великою енергією підготовлявся до дальшої боротьби. Тимчасом Пирр пішов на поміч Сиракузцям проти Картагінці на Сицилії. Коли небагом повернув на захід загро-

Матильде

Деліносу

женого Римом Таренту, під Беневентум 275 р. потерпів рішучу поразку і покинув Італію. Тарент піддався римлянам - а небагом і ціла полуднева Італія дісталася під владу Риму. Панування Риму для підданих не було тяжке. Вправді вони тратили частину землі в користь римського народу, але у всіх інших справах мали свободу. Не платили ніяких податків, але за те були, як союзники обов'язані доставляти допоміжні військові відділи. Римляни усюди на здобутих землях закладали римські колонії, які охороняли римських і латинських осадників а рівночасно були твердинями. Вони були połącені з Римом добрими дорогами. Найважливішою такою дорогою була Аппійська дорога /Вія Аппія/. Збудував її цензор Аппій Кляудій, а веде вона до Кампанії а потім до Брундісіум - та була найближчою дорогою на схід.

ЧАСИ МОГУТНОСТІ
РИМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
/ 264 - 133 /

Перша пунійська війна / 264 - 241 /

Могутність Картагіни.-

Картагіна була фенікійською колонією на побережжі північної Африки. За переказом оснувала те місто тирійська царівна дидона. Картагінці, яких римляни звали пунійцями в завзятих війнах підбили сусідні племена. Картагіна стала могутньою торговельною морською державою, а її фліота опанувала західний басейн Середземного моря, побережжя північної Африки та Іспанії. Острови Мальта та Сардинія були також пунійськими колоніями а на Сицилії вони з Греками. Владу в Картагіні мали багаті купецькі родини - а управляли державою вибрані урядники. Картагінське військо складалося з платних наемників, якими проводили картагінські офіцери. Місто і колонії охороняла сильна фліота.

Зудар з Римом.

Довгий час між Римом і Картагіною були дружні відносини. Коли однак Рим опанував цілу Італію - відносини ці змінилися. Картагі-

на стала перепорою для Риму в його дальшому розвитку. Рим не думав резигнувати з нових територіяльних здобутків, а до того Картагінна була небезпечним конкурентом що раз то більше розвиваючої римської торгівлі. Скорше чи пізніше мусіло прийти між тими двома державами до зудару. Небавом повстала причина до війни. Між містами Сицилії вибухли непорозуміння. Картагінці обсадили місто Мессану - а тоді римляни, яких визвано на поміч, переправились на Сицилію і зєднали Мессану для себе. Це була перша добиця римлян поза Італією. Так прийшло до війни Картагіни з Римом. З одної сторони станули до змагань - добре вишколена горожанська римська армія та вірні союзники - а з другої картагінські наємники.

Війна.

Зєднавшись з Сиракузами заняли римляни більшу частину Сицилії. До боротьби з картагінською флотом збудували римляни за пунійським взором дуже скоро велику флоту - і 260 р. мади, під Миле /на північній побережжі Сицилії/ першу перемогу на морі. Сталося це завдяки тому, що римляни ввели деяку новіть у боротьбі на морі, а саме збудували рухомі помости з гаками, які закидувано на борти ворожого судна - і по ній переходила римська піхота до ворожого судна. Друга перемога на морі відкрила римлянам дорогу до Африки. Але по пер-

ших успіхах почали римляни поносити невдачі, війни знову перенеслися на Сицилію, та затягнулася на довго. Обі-сторони були зовсім вичерпані, - але вирішення не приходило. Врешті римляни здобулися на ще одне зусилля. Вибуудували нову сильну флоту і вона віднесла нову перемогу над картагінцями недалеко Ефатських островів 241 р. і вона закінчила війну.

Картагіна заплатила Риму військові кошти, та зрештешувала зі своїх здобутків на Сицилії. Вона за винятком Сиракуз стала римською провінцією, першим римським здобутком поза межами Італії. Приєднання Сицилії до Риму було цінним набутком, бо звідтіля за-осматрювано Рим збіжжям. Незадовго потім опанували римляни Сардинію та Корсику. Були вони заняті картагінськими наємниками, яким римляни заплатили за леглу заслуженину, а вони віддали оба острови в посідання римлян.-

Друга пунійська війна - /218 - 201/.

Здобутки Картагінців в Іспанії.
Ганнібаль.

Тимчасом Картагіна старалася втрату Сицилії надолужити собі новими здобутками в Італії.

Провідником картагінських військ в Іспанії став знаменитий полководець Гамількар Баркас, який разом зі своїм 9-річним сином, Ганнібалем вирушив до Іспанії. Малий Ганнібаль запрягнув батькові, що ніколи не буде приятелем римлян. 9 років велася в Іспанії

Однак по цій жажливій переправі - почало^{сь} усміхати Ганнібалеві щастя. Галійці не ставили йому ніякого опору. Давши короткий відпочинок струдженим воюкам, повів їх до нових перемог. Дві римські армії розбив Ганнібал над річками Тідріс і Требією /218/: По тих походах вчасною весною рушив він до властивої Італії. Над Тразименським озером розбив він римлян /217/ і рушив далі на південь. Але римські союзники, на поміч яких він рахував, не приєднались до нього. Новий римський вождь, Диктатор Фабій, прозваний Кунктатором, уникав вирішного бою, але йшов в слід за пунійцями, та де міг, шарпав та нищив малі відділи, відтинав довози живності, тримав у постійній готовості перевтомлених картагінських воюків. Серед таких обставин Ганнібал не міг атакувати Риму.

Але і в Римі не був вдоволені воєнною тактикою Фабія. Коли скінчилась його диктатура - нові консули на чолі новопоставленої і знаменито уоруженої 80.000 армії рушили за Ганнібалем до Апулії. Під Каннами /216/ прийшло до вирішального бою, Римляни потерпіли страшну поразку - лиш мала частина війська з одним консулом урятувалась з цієї катастрофи. Але по мимо всього Ганнібал не мав відваги заатакувати Рим.

Однак поразка римлян під Каннами стала зворотною точкою у дальшій війні - римські союзники в південній Італії почали покидати римлян. Кайса перейшла на сторону Ганнібала. Шойно тепер почалось для римлян змагання на життя і смерть. Сенат римський вдержав зимну кров та рівновагу духа у тих критичних днях. Не

завзята боротьба з воєвничими місцевими племенами, в часі якої згинув Гамількар. Його наслідник заключив з римлянами мир - та погодився, що границею пунтійських завоювань в Іспанії буде ріка Ебро. В кілька літ пізніше перебрав колонне командування над каргійським військом в Іспанії любимець війська, здецидований ворог римлян молодий Ганнібаль. Він рішив продовжати війну з Римом - його армія була заправлена в боях, грошей мав доволі, бо в Іспанії найшли картагінці багаті зложня срібла. Війна почалась атакою на місто Сагунт, яке було заприязнене з Римом. Помимо римських пересторог Ганнібаль по 8 - місячній облозі здобув місто. Рим зажадав видачі Ганнібала. Картагіна не погодилась на жадання Риму і так почалась друга пунтійська війна.

Похід Ганнібала.

Як тільки объявлено війну, Ганнібаль на чолі своїх побідних військ рушив до Італії. Переправавшись через Піринеї, спільними маршами перейшов південну Галію і осінню станув у півніжних Альп. З надлюдським зусиллям прийшлося війську переходити Альпи. На високих гірських хребтах снігової спинали та утруднювали похід - військо мусало лопатами і джаґанами робити собі дорогу. Коні, слони і вояки гинули масово, у гірських провалах. Там теж оставали вояки більшість своїх багажів. Ганнібаль своїм власним прикладом додавав відваги воякам - і врешті армія доборала всі перешкоди та станула по другій стороні Альп. Ганнібаль зробив перегляд військ. З великої армії остало йому всього 26.000 вояків.

справляли поминків по полеглих героях - все, що жило кинулось до оборони міста. Всіх воєнно-здібних покликано до нової армії навіть невольникам дозволено вступати в ряди римської армії.

Успіхи римлян.

Ново-зоровані римські армії вислали на поле бою, вірних союзників Риму окружено опікою, а тих, що покинули Рим у тих критичних днях прикладно покарано. Зокрема пімстилися римляни на Кануї. Її здобуто, помимо того, що Ганнібаль, який хотів відтягнути римлян від облоги того міста, наказав картагінським військом похід на Рим. Також місто Сиракузи на Сицилії - яке по смерті свого короля, відпало від Риму. Римляни по 2-ох роках облоги здобули і прилучили до провінції Сицилії. В часі плундрування міста згинув славний грецький математик Архімед.

Проти Македонії, яка також звязалася союзом з Ганнібалем - римляни поставили своїх союзників так, що Македонія не могла вислати своїх війська на поміч Ганнібалеві до Італії.

В Іспанії боролись дві римські армії під проводом братів Сципіонів з картагінськими наємниками яких оставив там Ганнібаль під проводом свого брата Гасдрубала. Однак в Іспанії не велось зразу римлянам, їхні армії побито, а оба Сципіони полягли на полі бою. Тоді провід над розбитими римськими арміями одержав всупереч прийнятим звичаям, молодий син одного з полеглих там Сципіонів. Однак молодий полководець взявся енергійно до праці. Зреорганізував армію і при помочі воєнного підступу здобув головне місто картагін-

ської провінції з багатими воєнними запасами. Також зєднав собі іспанське населення, обійшовсь лагідно з іспанськими заложенниками, які попалися в руки римлян.

Але помимо всього Сципію не міг перешкодити Газдру балеві, який небагом зі своєю армією рушив на поміч своєму братові Ганнібалеві до Італії. Щоби перешкодити Газдрубалеві полукитися з Ганнібалем, вислав римський сенат проти нього армію з одним консулом. Над річкою Метавром в північній Італії прийшло до боїв, в яких знищено картагінську армію, а Газдрубаль згинув в бою. Ця римська пераіда вирішила дальшу долю війни. Римські воики відтіли голову Газдрубалеві та вкинули її до обозу Ганнібала. Ганнібаль побачив, що війна в Італії прорана. Ні звідки не міг одержати допомоги.

Вирішний бій в Африці.

По відході Газдрубала з іспанії Сципію без великого зусилля заняв завойовану картагінцями Іспанію та перемінив її в римську провінцію. Відтак вернувся як переміник до Риму, де наряд римський з вдячності вибрав його консулом. Сципію вирушив на Сицилію а відтіля переправився до Африки. Зв'язавшись з ворогами картагінців у двох битвах побив їхні війська та загрозив Картагіні. У тому нещастю картагінці визвали Ганнібала з поворотом до Африки. З жалем покидав ніким непереміжений Ганнібаль Італію. Коли переговори між Ганнібалем і Сципіоном не дали ніяких успіхів - війна

мусіла вирішити справу. Під Замою /202/ прийшло до вирішального бою. Ганнібаль, який до тепер з усіх боїв виходив переможцем - потерпів страшну поразку від Сципіона. До перемоги римлян причинилося немало затемнення сонця - яке кинуло страшний переполох між картагінських наемників.

Мир.

Після програного бою під Замою, Картагіна була безсилна і мусіла погодитись на тяжкі мирові умови, а саме - видати римлянам усю флоту, заплатити великі відшкодування воєнні та зректись всіх посілостей поза Африкою. Крім того зобов'язалися Картагіна не вести ніякої війни без дозволу римлян. Сципіо вернувся до Риму оваційно витаний як збавитель та одержав захисний придіток "африканський". Слідуючого року підбили римляни північну Італію - перемінили її на провінцію /Галія цисальпіна/ та зв'язали її колоніями та гостинцями сильно з рештою Італії.

По перемозі римлян над Картагіною остала в Західній басейні Середземного моря лиш одна великодержавна: Рим. І це був остаточний вислід другої пунійської війни.

Ганнібаль не чувся безпечно у рідному місті. Римляни налягали на картагінців, щоб його прогнали з міста. Боячись видачі римлянам - втік він до короля Антіоха в Сирії та намовив його до війни з Римом. По його поразці втік з глиб Азії, але і там Римляни не дали йому спокою. Баючи, що зсуду досягне його мсти-

ва римська рука - захив отруї яку маз у своєму перстені і той спосіб перешкодив своїм ворогам видати його римлянам.

Але й доля його великого противника Сциона не була краща. Його посуджували, що часі війни спроневірив всі державні гроші. Побідник з-під Зами уважав нижче своєї чести боронитися проти цих безглузвих наклепів та навіть прилюдно спалив свої папери з рахунками. Але його вороги заспокоїлись не надовго. Небаром почали свою підлу роботу знову. Тоді Сципо покинув не-безпечних співгромадян та перенісся до своїх діб в Калитанії де незабаром помер. Його брат помімо всього мусів за нього запла-тити великі грошеві суми.

Третя пунійська війна - 149 - 146/

Тяжкі умови останнього замирення не зломали Картагінці. Ду-же скоро почали картагінці наполегливою працею приходити до до-бробуту. Торговля і промисл почали знов процвітати в Картагі-ні. Це дуже хвилювало римлян. Сенатор Като завжди перестерігав своїх земляків перед картагінською небезпекою. Кожну свою про-мову в римському сенаті закінчував все тими самими словами: "Я завжди є тої думки, що Картагіна мусить бути знищена". Причина до війни наїшлася скоро. Картагінці без позволення римлян обо-ронялись перед нападом своїх судідів. З цього скористали римляни

та вивіляли Картагіні війну.

Картагінці таким чином не хотіли вести війни з Римом. Потопилися на всі вимогання римлян - дали заложників, видали зброю та військові запаси. Тоді однак римляни зажадали від безборонних картагінців, щоб вони покинули місто та оселились в іншому місці 15 кілометрів від берегів моря. Розпука і одчай огорнули нещасних картагінців. Рішили боронитись до останнього. Місто перемінилось в військовий табір. Все що жило кинулось підготувати оборону міста. Мужчини приготувались до майбутнього бою, жінки і діти день і ніч працювали в фабриках - виробляючи зброю та військові знаряддя, жінки обтирали своє волосся та пледи з них до військових машин мета.

Коли римські легіони причалили до берегів Африки - Картагіна була вповні приготована до бою. Облога міста зразу не мала ніяких успіхів. Змінилось на краще доперва тоді, коли провід над військом перебрав консуль Сципію - адаптований син герцога з під Замі. Після довгого і запятого бою вдало знесилили Картагіну. Сципію мусів брати місто приступом від моря та ще довгі дні велись вуличні запяті бої в здобутому місті. Кожний дім був твердинею, один по одному падали доми, гинули масово його оборонці. Цілі ділянки міста впали жертвою пожежі. На кінці звалився замок, де заховались рештки оборонців нещасного міста - 116%. Римський сенат приказав зруйнувати місто, зруйнувати до тла та заорати те місце, де колись було гарне і цвітуче

місто.

Коли Сципіо дивився на загибіль повитого пожежою міста пригадавсь йому образ, загибаючої Трої, та слова вмираючого Гектора:

"Колись надійде день, що загине свята Троя, сам Прям та нарід цього герой ського короля".

Незабаром римський плуг заорав місце де стояло нещасне місто. Картагінську територію прилучено до Риму як провінцію Африку. Побідник Сципіо одержав захитний придаток "Африканський, молодший".

По закінченні війни в Африці вислав римський сенат Сципіона до Еспанії— де збунтувалися проти Риму західньо-еспанські племена. Війна в Еспанії була не легка кровава і затижна. Врешті коли Сципіо здобув сильно укріплену, Нумантію, приборкав та закріпив за Римом Еспанію.

Боротьба за Східний басейн Середземного моря.

Пунійські війни сильно знищили Італію. Багато міст, зокрема на півдні були зруйновані - поля лежали облогодом - але сенат римський взявся енергійно до відбудови. В знищених околицях закладано колонії, переселено колоністів, збільшено число населення, почала знову відновлятися зруйнована рільна господарка. Відбудова робила великі поступки.

Але недовго тривав мир. В часі другої пунійської війни римляни вмишались у внутрішні відносини Греції. Тепер недавні римські союзники визвали їх на поміч. Сенат, думаючи про нові територіяльні здобутки, прийняв охоче те визвання. По трьох літах війни побили римляни Македонію та примусили її відмовитись від усіх посіlostей поза границями Македонії. В часі одимпійських ігор проголосив побідний римський консуль всім грекам свободу. /196р./

Та недовго був спокій. Римляни знову найшли причину до війни, в часі якої забрали до неволі македонського короля. Македонська держава була поділена на 4 незалежні републики та зо-

бовязалася платити римлянам великі податки. Тимчасом римські противники в Греції, яких закладники жили довгий час в Італії, заохочували македонців до повстання. Римляни кроваво здавили повстання та вкінці перемінили Македонію на римську провінцію.

Незабором вибухло також в Греції повстання проти римлян, - яке було скоро здалене, а осередок протиримського руху місто Коринт здобуло і зруйновано - у тому самому році що й Картагину /146/. В той спосіб римське купецтво досягнуло свою ціль - знищило важні торговельні осередки та захопило в свої руки багату торгівлю над Середземним морем. Грецію зразу підпорядковано римському намісникові в Македонії, а після створено нову провінцію під назвою "Ахей".

Але помимо упадку грецької державности грецька мова, культура, штука і наука розвивалася далі під римським володінням.

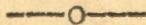
На початках 2-го століття король Сирії Антіох провадив також війну з Римом. Перші бої в Греції не принесли вирішення - тоді римляни переправились до Малої Азії та віднесли там остаточну перемогу. Король Антіох віддав римлянам Малу Азію та заплатив великі військові відшкодування. Здобутий край розділили римляни між своїх союзників, зокрема король Пергамому дістав добру заплату, за свою вірність римлянам. Умираючи, останній король Пергамому назначив своїм спадкоємцем Рим і його держава стала новою римською провінцією - яку названо "Азія".

Улаштування римських провінцій.

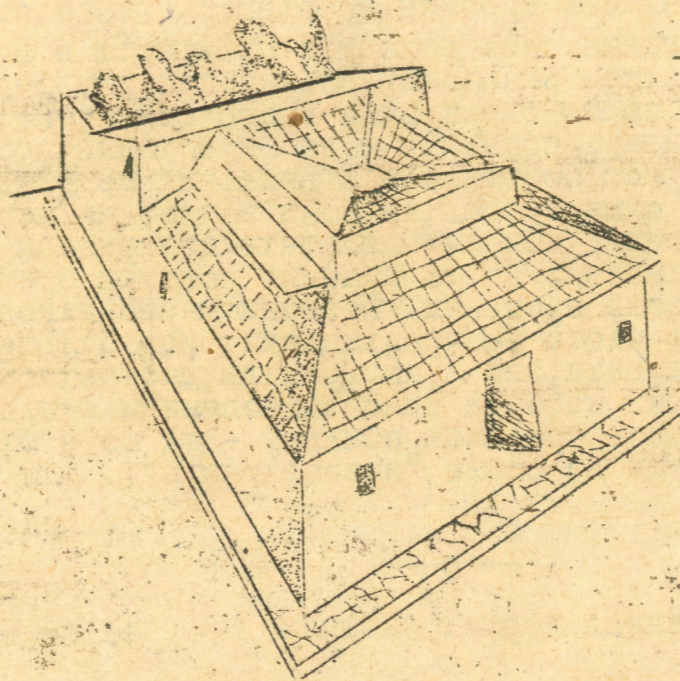
На початку першого століття перед Хр. мав Рим такі провінції. Сицилія, Корсика з Сардинією, Північна Італія /Галія цісальпна/ Еспанія, Македонія з Грецією, Північна Африка, Мал. Азія та південна Галія - /Провансія/

В провінціях міста мали самоврядування так, що римлян там було небагато. Заряджував провінцією римський претор, він проводив римським військом, що стояло там постоем, та був суддею. Фінансовий заряд провінції належав до квестора. Ці два уряди в провінціях були дуже пожадані, бо приносили їхнім посідачам великі матеріяльні користи. Всі, хто старався за ці уряди, мусили зеднати собі римських горожан і гришами, на які дуже часто видавано усе своє майно. Виборані опісля на високих урядовців, використовували свої уряди на провінції, щоби відобрати з процентами своє страчене майно. Стягано з мешканців провінції великі суми грошей, а крім того вимагали для себе подарунків. Про одного урядовця в Сирії оповідали, що він як убогий чоловік прийшов до багатого краю, а покинув убогий край багатцем. Не помагали нічого скарги до суду на несовісних урядовців, бо завжди оскаржений умів знайти свідків, які свідчили на його користь.

Ще й інше нещастя грозило провінції. Високість податків та способи їх стягання. Всі доходи з провінції в Римі арендовано Римські капіталісти закладали спілки, платили державі вимагану суму наперед, а за те одержували право стягнути собі доходи з провінції. Арендарі податків т.зв. публікани, робили при тому знамениті інтереси, бо стягали з нещасних мешканців провінції багато більш суми грошей, як вони заплатили державним касам. Ці саме немилосерні збирачі податків поширювали ненависть до римлян на провінціях. Міста платили податки позичаючи гроші у лихварів на високі проценти. Позички майже ніколи не можна було сплатити - і міста на провінціях щораз більше задовжувались. Багато народів, які зразу раділи, діставшись під панування Риму - думаючи що буде воно визволенням з-під ягуга - дуже скоро переконались про свою помилку - та ще з більшою ненавистю відносились до своїх "визволителів".

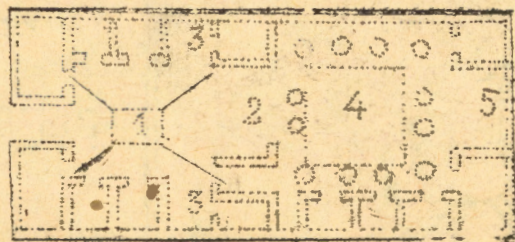

Кінець першої частини

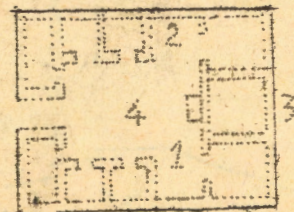
ІТАЛЬСЬКИЙ ДІМ

Римський дім

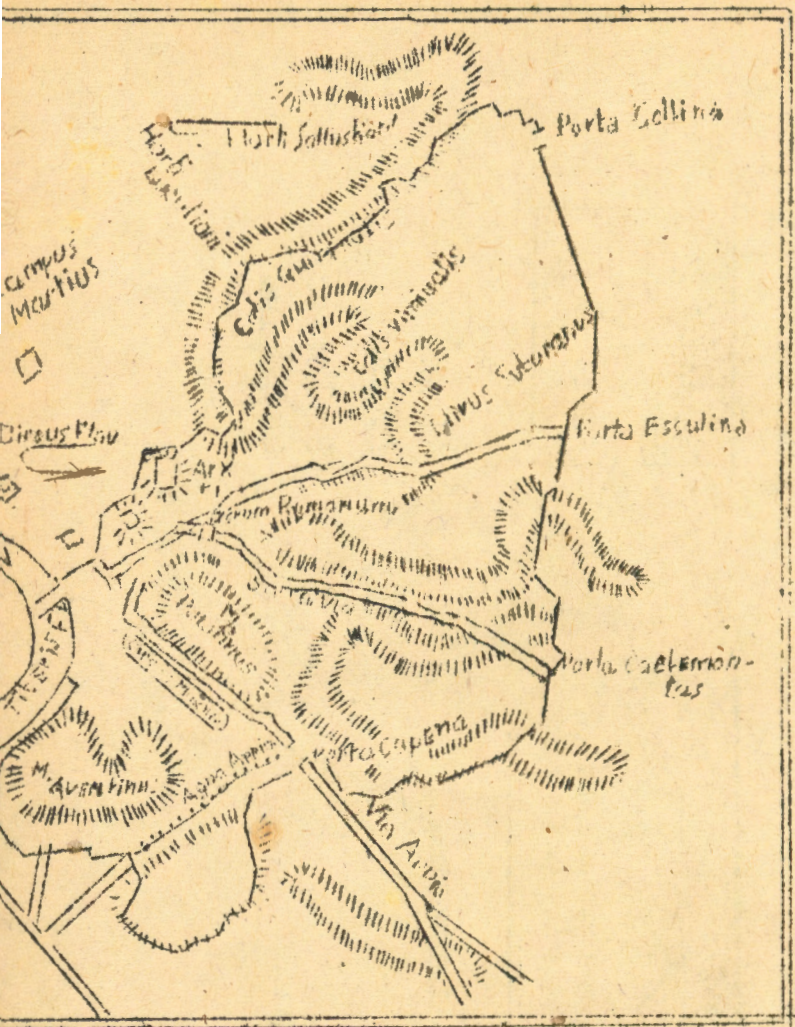

1. Атриум з імплувієм
2. Таблінум
3. Аля
4. Перистиліум
5. Екседра

Староталаський дім

1. Аля
2. Аля
3. Гортус
4. Атриум

FROM ENEMY
 FIELD OF BATTLE